

שעור א'

מלוכה*

„תחת שלוש רגזה ארץ ותחת ארבע
לא תוכל שאת תחת עבד כי ימלוד“...
(משלי ל')

במד"ר פ' ויגש: „ויגש אליו יהודה, כי הנה המלכים
נועדו עברו יחדיו, כי הנה המלכים נועדו — זה יהודה
ויוסף, עברו יחדיו — זה נתמלא עברה על זה וזה נתמלא
עברה על זה כו' רעדה אחזתם שם — אלו השבטים.
אמרו: מלכים מדיינים אלו עם אלו, אנו מה איכפת לנו,
יאי למלך מדיין עם מלך“.

ראוי להבין דברי המדרש, שמתאר לנו גדלותם של
יהודה ויוסף בזה שמלכים היו, ולכן רעדה אחזה את
השבטים להתערב בדבריהם „מלכים מדיינים אלו עם אלו
אנו מה איכפת לנו“! האיך זה אפשר ששבטי י-ה יתפעלו
כל כך מזה שיחודה ויוסף מלכים הם? האפשר שאנשים
כאלו היודעים בבחירות שכלם תעודת האדם ותפקידו יהי'
חשוב אצלם כל כך ברק חיצוני שבאמת אין לו ערך
לגדלות האדם, עד שרעדה תאחזם, יבהלו ויחפזו? ועוד
כי באמת לא היו מלכים, אמנם יוסף הי' משנה למלך,
שר גדול וחשוב, אבל אם בשביל כך נבהלו השבטים
והתפעלו מרב גדלותו באשר מלך הוא? וכי ישנה איזה
חשיבות לזה שהגיע למלכות? ועוד הכי יהודה מלך הי'?
ואם הי' ממונה על אחיו לשעה, איזו מלכות היא זו להיות

* נאמר בישיבה הק' ביום ג' כ"ד טבת וגרשם ע"י הרב ר' א. מ.
זלאך זצ"ל.

ונכסים, וכל כמה שידע שאין זה נחשב למאומה, אף על פי כן איזה רגש של כבוד מתעורר לעשיר וקלות ראש תתעורר כלפי העני, וכל כמה שיגדל האדם ויתעלה במעלות נפשו, אי אפשר לו למחות את הרושם הזה לגמרי. ולכן, אף כי ידעו כי אין עשירות נחשבת למאומה ולא התחשבו כלל למעשה אם עשיר הוא האיש אם דל, בכל זאת מכיון שרגש זה נמצא באדם לכן בתציג יוסף את אחיו לפני פרעה וברצותו להזכירם דרך כבוד בלי שום מגרעת, ה' כדאי וראוי להזכירם בתור עשירים אנשי מקנה.*

אבל עדיין לא נתישב לנו כלל שיתחשבו אבותינו הק' כל כך עם ענין השררה והמלוכה עד אשר יחלמו אודות זה, יספרו בהתפעלות את החלום, יקנאו בזה שחלם שיהי' מלך, ויעקב אביו ישמור ויצפה לעת שתקוים נבואתו של יוסף בנו ויהי' מלך. האם ראוי שיתעסקו בזה יעקב אבינו ובניו, שבמי ייה? — ואדרבה למה זה צפה וחכה יעקב אבינו לזה שיהי' יוסף מלך, הלא הי' לו לירא פן יבולע לו ויגרע מערכו במעלות רוחו וצדקת נפשו בהיותו מלך, וכמו שאמרו חז"ל על הפסוק „ויוסף הי' במצרים“ — הוא יוסף הרועה את צאן אביו, הוא יוסף שהי' במצרים ונעשה מלך ועומד בצדקו, הרי שחדוש הוא שלא נפל יוסף ממדרגתו בהיותו מלך ולמה רצה יעקב אבינו כל כך שיהי' מלך ולא הי' ירא פן יפול ממעלתו הגדולה, בנו היקר בן זקונים שמסר לו את תורתו?

אולם ראוי להתבונן מה היא מלוכה, רגילים אנו לקרא בשם מלך לזה שיש לו מדינה ועם רב העומדים תחת ממשלתו והוא מושל עליהם בעזרת עבדים ופקידים הסרים למשמעתו, ולמען החזק את ממשלתו עליהם שלא ימרדו בו, יש לו הרבה

* עיין שעור „בצלמנו כמותנו“.

חיילים מזוינים השומרים לראשו ומטילים את אימתו על בני המדינה, מלך כזה אינו מלך מצד עצמו אלא מצד עבדיו העובדים אותו, על מלך כזה אומרים; אין מלך בלי עם — כי אם תמרד בו מדינתו, במלח מלכותו ואיננה; מלך כזה הוא באמת עבד לעבדיו, עבדיו נותנים לו מלכותו וזקוק הוא להם ונצרך לבריות. מספרים על מלך אחד שמלך בימינו, כי תאי ארמונו היו מוארים כל הלילה באלפי אורות חשמל וכל הלילה ה' יוצא ובא מחדר לחדר כי ירא לשהות בחדר פן יודע לעבדיו מקומו איהו ופן יש ביניהם מי שיתנקש בנפשו, וה' משנה את מקומו כמה פעמים בלילה שהמתנקש בנפשו בתודע לו מקומו וברצותו לשלח יד בנפשו, לא ימצאהו שמה. וכשהאיר הבקר היו מוציאים כמה עבדים מעבדיו השומרי-אותו להורג כי נדמה לו שלא נאמנה רוחם אליו. האם כזה מלך יקרא? הרי לא רק שאינו מלך. כי אם נעוב, ואומלל הוא, גם בלילה לא נח ולא שקט, וירא מקול עלה נדף. הלא נוכל להבין כי מלך המושל בכח ממליכו ועבדיו מוכרח הוא להשתדל בכל מיני השתדלויות למצא חן בעיני מקורביו ובעלי ההשפעה למען לא יאבד חנו בעיניהם; נצרך הוא לבריות ופניו משתנות ככרום כמאמרם ז"ל: כל הנצרך לבריות פניו משתנות ככרום — ואין זה דוקא כשאחד נצרך לבריות לבקש נדבת כסף או פת לחם, כי יותר נגרע חלקו של זה הנצרך לבריות לבקש כבוד, שהרי המבקש לחם, לפחות מעורר הוא רחמים וירחמותו, אבל המבקש כבוד — כל מה שירבה וישתדל בזה, הלא ימאנו ויסרבו לתת לו, וכל מה שירבה וישתדל לנחול כבוד מזולתו צריך הוא לשנות פניו לכמה גונים ככרום. הו"ל אמרו: * כל הרודף אחר כבוד הכבוד בורח ממנו, והבורח מן הכבוד הכבוד רודף אחריו — מוכן זה מאד מכמה פנים. א': הרודף אחר הכבוד — הרי

גבר הוא שתובע כבוד ודורש שיתנו לו, ומכיון שכן, מתעורר
 אצל הסביבה הרצון לעיין אם באמת מחוייבים לכבודו, וכל
 מה שידרש יותר את הכבוד עוד יותר יסרכו מלתת לו.
 כאשר רואים אנו טבע האדם בתביעת כסף, שכש אחד תובע
 מחברו מה שלפי דעת הנתבע אינו חייב לו, אז אם אפילו
 אילו לא תבע ממנו ה' מוותר ונותן לו, אבל מכיון שזה
 תובע ממנו מתעורר רגש התנגדות, ודוקא בשביל התביעה
 אינו רוצה לוותר בשום אופן. ורגש זה אין מוצאו ממקור
 הרע לבד, אלא יסודו גם במדת היושר והצדק. רצונו של
 אדם, לפעמים, לוותר משלו, אבל אינו רוצה לוותר ולמסור
 משלו ולתת לזה שמובר שהוא חייב לו. וכך הוא בענין
 הכבוד שאלמלי לא ה' דורש שיכבדו אותו, אולי היו נותנים
 לו אותו כבוד, אבל אין חפצים להכנע לתביעתו ולכבדו
 כאשר הוא דורש זאת. ועוד שהרי האדם התובע כבוד
 בודאי דורש הוא יותר מאשר ימצאו אחרים לראוי לו, וזה
 יעורר התנגדות עד אשר יקמצו מלתת לו אף הכבוד הראוי
 לו וינחל קלון תחת כבוד. זאת היא נחלת הרודף אחר
 הכבוד! לעומת זה הבורח מן הכבוד אינו מעורר אצל חבריו
 אי רצון לכבדו, נכבד הוא מצד עצמו, ולמה זה לא יכבדהו?
 זאת ועוד אחרת, המבקש כבוד ורודף אחריו, לא ימנע
 מלהשתמש באמצעים שונים גם שפלים שאינם מנחילים
 לו כבוד כלל כי בשעה שמתעורר בו רגש של רדיפת הכבוד
 מתפרץ אצלו כח זה על ידי כעס והקפדה וכדומה, ונותנים
 אותו ללעג ולקלס. ויש רודף אחר הכבוד שאינו תובע
 בפה, יודע הוא את הכלל כי כל הרודף אחר הכבוד הכבוד
 בורח ממנו, והבורח מן הכבוד הכבוד רודפו, בורח הוא
 מן הכבוד על מנת שירדפהו, אבל גם בזה לא יקלע אל
 המטרה. הסביבה מרגשת בזה ובני אדם מכירים במעשיו,
 כי אך רודף הוא אחר הכבוד, והכבוד בורח ממנו.
 סוף דבר, לא מלכות שכזאת תקרא מלכות אם אדם

צריך וזקוק לבריות כדי להגיע אל הכבוד והמלכות, לא מלכות היא זו אלא עבדות!

לא כבוד, אלא קלון! לא שררה — אלא שפלות!

לזה יקרא מלך כשהאדם מתרומם במעלות נפשו על מביבתו, בהיותו תקיף בדעתו אמיץ בשכלו, מבלי שיונהג מן הסביבה, מבלי שינוע לכל רוח הבא מכל צד.

וזאת היא באמת עבודה קשה לאדם, כי טבע האדם הוא להיות מושפע מן החברה, כל מה שמוסכם אצל החמון לזה תכנע נפשו ולא רק קטני השכל, אנשי החמון, שאין להם שום יומה עצמית, אלא אפילו המשכילים בעם ואנשי הדעת קשה להם מאד להשתחרר מן הדעות וההשקפות השוררות בעולם, מעמידים הם ובונים את השקפת עולמם ושכלם על יסודות ומונחים המקובלים בעולם, קשה לו לאדם מאד למצא בו בעצמו את דעתו והשקפתו הנכונה הבלתי משועבדת לחברה ולסביבה. שמעתי בשם הגאון הצדיק ר' ישראל סלנטר זצ"ל שבאר את מאמרם ז"ל על עקבתא דמשיחא „פני הדור כפני הכלב” — כשרואים עגלה נוסעת וכלב רץ לפניו אי אפשר לדעת מי הוא המנהיג ומי המונהג. לכאורה הכלב הוא המנהיג כי הלא הוא רץ לפניו והעגלה נוסעת אחריו; אולם כשמניעים לפרשת דרכים רואים כי הכלב עומד ומחזיר פניו לראות לאן העגלה נוסעת. מזה נדע כי לא הכלב הוא המנהיג אלא רץ הוא לצד זה שתכוונו העגלה. כן יהי' בעקבתא דמשיחא: פני הדור, מנהיגי האומה, לא ינהיגו את דורם על פי דעתם ושכלם, אלא יסבו תמיד את פניהם לראות לאן דעת הדור נוטה שינהיגוהו ובאמת כל זמן שמלוכש האדם בחומר ויש לו מנע ומשא עם החברה, אי אפשר לו להשתחרר כליל מזה, אך אם האדם מתנשא במדה גדולה על החברה, תקיף הוא בדעתו — דעת תורה. בה במדה שהגיע למדרגת תקיפות דעת מקורית

להשקיף מעל ראש ההמון, באותה מדה מולך הוא על החברה, משפיע ומושל בה, ומכיבתו אומרת לו כבוד אם רק יש בו כמובן יחד עם זה מן המשקל להיות משאו ומתנו בנחת עם חבריות, כי לולא זאת יכעיס את חבריו ויקציפם בהנהגתו הקשה ואף על פי שיש בו מעלות הנפש לנחול כבוד מעורר הוא קצף ואינו מקובל על חבריות. אבל אם רק אין מזגו והנהגתו הקשה דוחים את הכבוד, אז כל העולם יכיר גדלותו ויכנעו מפניו ויתנו לו כתר מלוכה.

אולם למען יגיע האדם למדרגה זו להיות מלך על סביבתו, עליו להיות קודם מלך על עצמו, על כוחותיו ומושל ברוחו, וזהו באמת המלכות הכי גדולה והיותר מקפת. כי אם נצייר לנו את המלך היותר גדול כמולך בכיפה על כל העולם כולו, עדיין אין לו כל כך הרבה עבדים וסרים למשמעתו כמו זה המושל על כוחותיו עצמו, על רבוא רבבות רגשות וכוחות הנמצאים וחיים בלב האדם, הדורשים תפקידם והמשתוקקים לפעולות, כל כח לפי ענינו, כל רגש לפי תוכנו. וזה האיש היודע לכלכל את כל אותם הכוחות, למשול בהם ולהנהיג אותם, כל אחד לפי חברתו המקורית ולפי דעתו החזקה, ויודע להשתמש עם כל כוחותיו לתכלית הרצוי' לפי שכלו הזך ואינו מניח אותם למשול בו, שכל כוח ימשוך אותו בכל שעה אל אשר יתעורר שאז מסור הוא בידם, קופץ אתם יחד בלי מנהל ומחזיק בהם, אלא מושל הוא על כל כוחותיו ומעוטר הוא בעטרה של יראת שמים, כמו שאמרנו ז"ל (ירושלמי שבת פ"א ה"ג) „מה שעשתה חכמה עטרה לראשה וכו'“ דכתיב „ראשית חכמה יראת ה'“ — הנחו המלך היותר גדול ונשגב.

הז"ל אמרו (נדרים ל"ב ע"ב) „אברם בניממרי' רמ"ג, אברהם — רמ"ח. מתחלה המליכו הקב"ה על מאתים

ושלושה אברים ולבסוף המליכו על מאתים וארבעים ושמונה אברים" — מלכות גדולה ועצומה היא זו למלוך על כל אבריו עם רבוא רבבות כוחותיהם ועניניהם, אברהם אבינו ברב גדלותו וצדקתו הגיע לבסוף לידי מלכות זו. ועוד אמרו חז"ל (גיטין ס"ב ע"א) דרבנן אקרו מלכים — דכתיב „בי מלכים ימלוכו" — כי הם הגבורים המושלים ביצרם, הם המלכים האמתים. לא לזה נקרא מלך היושב על כסא המלוכה ועבד נרצע הוא לכל כח ורגש החי ומתעורר בו ומתוך כך ודאי מוכרח הוא שיהי' גם כן עבד לכל אלה שהוא זקוק לעזרתם; אלא זהו מלך המושל על עצמו ומרוד כך גם מלכותו בכל משלה!

כבר הכאנו כמה פעמים לדעת כי כל הענין הנמצא בעולמנו פה שרשו הוא בשורש הבריאה ומשתלשל הוא ברבוא רבבות עולמות גבוהים נשאים עד אשר יגיע לעולמנו זה. * ואמנם שורש ענין המלוכה האו ביסוד הבריאה ושרשה ומוזה מגיע לנו פה בעולמנו אנו ענין מלכות שהתגשמותה והשתלמותה תהי' במלכות המיועדה לעם ישראל בביאת הגואל, ונכרת היא מלכות זו גם עכשיו באיזו מידה בגבורי הרוח המושלים ביצרם, אבל לפעמים יקרה בהשתלשל הענין לעולמנו אנו ובהפגשו בקמנויות בני האדם מתהפך הוא פה ורואים אנו לפנינו קריקטורה איומה אשר בתוכנה היא ההפך מאותו הענין שממנו נשתלשל, ואשר אינה אלא עבדות ושפלות, ועלי' אמר החכם מכל אדם (משלי ל') „תחת שלוש רגזה ארץ וגו' תחת עבד כי ימלוך וגו'". רגילים לחשוב כי „תחת עבד כי ימלוך" נאמר על מי שהי' עבד ונעשה מלך, אבל באמת עבד כי ימלוך — זהו מי שהוא מלך ובתוכן שלו עבד הוא ובעבדות יחזיק במלכותו אשר תשעבד אותו עוד

* עי' שו"ד „בי כל בשמים ובארץ".

יותר ותגדיל את עבודתו. כי המלכות הנכונה הנמצאת באדם הגדול אמיץ הלב וגבור הדעת, זאת היא המלכות הקימת לעד וזאת היא תקות עתידנו לשיבת מלכות ישראל על כנה! זאת המלוכה ראה יוסף בחלומו, מפני זה קנאו אחיו בו, לזה שמר אביו וזכה, וזאת תהי' אמנם המלוכה אשר נזכה לזה בביאת המשיח. ואמנם כן אחד מן המשיחים הוא משיח בן יוסף הבא מכח זה של מלוכה, גווני המלוכה של יוסף הצדיק חיים בו. ופרעה בנתנו נזר המלוכה ליוסף אמרו לו עבדיו לעבד היוצא מכית האסורים אתה נותן מלוכה? אמר להם: גווני מלוכה אני רואה בו — כך איתא במדרש. אלו הם גווני המלוכה אשר ראה פרעה ביוסף ואשר בשביל כך מסר לו המלוכה.

ואיתא עוד במדרש רבה: „אמר ר"ש בן גמליאל יוסף משלו נתנו לו: פיו שלא נשק בעבירה — ועל פיך ישק כל עמי; גופו שלא נגע בעבירה — וילבש אותו בגדי שש; צווארו שלא הרכין לעבירה — וישם רביד הזהב על צווארו; ידיו שלא מששו בעבירה — ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף; רגליו שלא פסעו בעבירה — ייתון וירכבון על קרונין, וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו; מחשבה שלא חשבה בעבירה — תבא ותקרא חכמה; ויקראו לפניו „אברך" אב בחכמה ורך בשנים, גבורת הדעת ואמיצות הלב שבהם משל יוסף בכל אבריו, אלו הם גווני המלוכה שהיו נכרים בו!

וראוי להתכונן בזה כי ביוסף אמרו חז"ל „יוסף משלו נתנו לו" ולא כמו שאמרו ביהודה „מפני מה זכה יהודה למלוכה" מפני שהודה על מעשה תמר — כי שם מדברים חז"ל אודות מלכות יהודה שנתברך מאלקי ישראל להיות גביר לאחיו ושממנו יצמח גואל ישראל משיח בן דוד, על זה אמרו חז"ל „מפני מה זכה למלוכה" מפני שהי' בו גבורת הדעת ואמיצות הלב לבלי לירא מרב תחרפה שתהי'

לו מהודאתו ובשעה שהי' אפשר לו שיכוסה כל המעשה הודה ולא בוש, זוהי גבורת מלכות, ולו יאתה מלוכה! למדנו מזה מה הם הסמנים וכחות המלוכה ומה היא גדלות האדם, לא גדלותו היא שיתגאה ושיגן על כבודו, אדרבה לכתו בדרך אמת ולהשפיל את עצמו אם האמת דורשת זאת ממנו, זאת היא הנותנת לו מלוכה.

גם בחיינו אנו הננו רואים כי מי שהוא יותר נכבד, מכבד הוא יותר את אחרים ואיננו חושש פן ימעט כבודו הוא בכבדו את חברו. רואים אנו לפעמים כשמתאספים לאספה ובאמצע האספה נכנסים פנים חדשות, מי קם מכסאו ומוסרו לאורח הבא? הנכבד ביותר, עדין הנפש הוא מרגיש כי האורח החדש נמצא באיזו מבוכה בהכנסו באמצע האספה וכל המקומות מיושבים, וקשה לו ללכת ולבקש כסא לישיב עליו, וזה שיושב פה כבר זמן מה הנהו כבר בגדר בן בית לעומת זה האורח וראוי שימסור לו את כסאו והוא יבקש לו כסא אחר לשבת עליו, אבל הפשוט ביותר והגם לא יקום ולא יזע, חס הוא על כבודו שלא יפחת בפנותו מקומו לנכנס.

יהודה שנמצא בו כח רב כזה להודות על מעשה תמר להשפיל את כבודו לפני האמת והישר, הם הם גיוני המלוכה שבשבילם זכה למלכות שממנו יבא המלך המשיח בן דוד.

אבל ביוסף כונת חז"ל למלכות שהגיעה לו במצרים, ולכן לא אמרו מפני מה זכה יוסף למלכות, כי אין מלכות זו כמטרת ותכלית שנאמר שבשביל מעלות נפשו הגיע לה ולא אמרו אלא יוסף, "משלו נתנו לו" — ודאי התכלית של המלוכה היא ענין רם ונעלה כשהיא לעצמה שבשביל מעלות נפשו זכה יוסף אלי', אבל משלו נתנו לו, כלומר ממעלות רוחו וגדלות נפשו שעל ידי זה רכש זכות רבה ימעלה נפלאה שנתנו לו כח המלוכה מכאן זה שהי' לו נתנת

לו שררה במצרים כי כל כחותיו ואבריו ששלט בהם ומשל
בם נתנו לו גדולה וכבוד ופרעה הכיר גונו המלוכה אשר
בו והרגיש רגש כבוד רב לכל כח מכחותיו לכל אבר
מאבריו עד אשר מבלי חשבון מיוחד נתן גדולה וכבוד
לכל אבריו אלו שמשל יוסף בהם.

נמצא רגש באדם המעוררו לפעולות מבלי שידע
בחשבון ברור את הכח המעוררו לזה, ויש אשר רואה
האדם יותר מאשר יראו לו עיני בשר ועושה הוא מעשה
לפי הוראת רגשו המעוררו לפעולות על פי ראי' זו. חז"ל
קראו לראי' זו „אע"ג דאיהו לא חזי מולי' חזי", מזלו של
פרעה הרגיש כי כל אבריו של יוסף אומרים כבוד, וממש
כל אבר מאבריו ששלט יוסף בהם ומשל בהם עורר בפרעה
רגש כבוד מיוחד לחלק לו את כבודו: פיו שלא נשק
בעבירה — לו נאה הי' שעליו ישק כל מצרים; גופו שלא
נגזן בעבירה — לו יאה הי' ללכש בגדי שש; צוארו
שלא הרבין לעבירה — ראוי הי' להיות מפואר ברביד
הזהב; ידיו שלא משמשו בעבירה — כדאין היו לשאת
טבעתו של מלך; רגליו שלא פסעו בעבירה — במרכבת
המשנה מקומם יכירם; ומחשבתו שלא חשבה בעבירה —
האירה פניו ותבא ותקרא חכמה!

זאת לא היתה מתנה מפרעה, אלא מעלות נפשו הם
הם שנתנו לו כבוד ומלוכה, כי לו נאה, כי לו יאה. אבל
לא לזאת חכה יוסף ולא לזאת היתה מטרתו, לא לזה
שמר אביו וצפה, ולא על זה קנאו בו אחיו: מלכותו היא
מלכות נכונה, מלכות מקורית, מלכות על עצמו, התרוממות
על פביבתו „קדקד נזיר אחיו" ומוזה זכה למלכות העתידה,
מלכותו של משיח בן יוסף.

ולא על חנם ספר יוסף הצדיק לאחיו את חלומותיו,
לא בכדי אמר להם „שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי!"
האם התפאר לפניהם? לא לשם התפארות ספר לפניהם

את חלומותיו אלא להפך מתוך ענוה ומתוך אהבה לאחיו
אמר להם שמעו נא החלום אשר חלמתי. המו אוניכם
ושמעו כי לי נתנה המלוכה! לי הצעיר! הקטן שבכם!
הרי שחסרה לכם מעלת המלוכה! תקנו נא עצמכם, קשטו
מעשיכם למען לא תרדו ח"ו ממעלת המלוכה, ולא צרה
עינו בם פן ישיגו גם הם מעלות המלוכה, כי מלוכה כזו
אין בה מן ההתחרות, אין מלכות נוגעת בחברתה, כי
אין מלוכה זו צריכה לנתינים ועבדים, מלכות היא גם
בלי עם, ומי יתן והי' כל עם ה' מלכים!

ונפלאים הם דברי המדרש ומוכנים הם לפי דברינו,
וז"ל „ויחלום יוסף חלום ויאמר אליהם שמעו נא וגו'
אמר הקב"ה כך יהיו הנביאין מוכיחין אתכם שמעו נא
דבר ה' כו' ויספר אל אביו ואל אחיו ויגער בו אביו,
אמר הקב"ה כך תהיו גוערים בנביאכם!"

הרי שהקב"ה כביכול מעיד עליו על יוסף הצדיק
שלא מתוך התפארות דבר אליהם אלא בלשון הנביאים
הוכיח אותם, צר הי' לו מדוע לא יגיעו גם הם למדרגה
זו שהוא הגיע עדי', וכן יהיו הנביאין מוכיחין את בני
ישראל, ויעקב אבינו בראותו כי דבריו לא יועילו ואין
כדאי שיוכיחם, גער בו, אבל לא שכאמת היו דבריו ראויים
לגערה, הקב"ה מעיד שכך תהיו גוערים בנביאיכם, גערה
בנביא המוכיח מלב מלא אהבה היא זאת! כך ביארו
לנו חז"ל וכך האירו את עינינו לדעת את מעשה יוסף
ואחיו.

* (וכשנמלה המלוכה מראובן אמר לו יעקב „פחו כמים
אל תותר" מכיון שלא היית אמיץ הדעת, אביר הלב
למשול בכחותיך אלא היית פחו כמים, נמצאו כך כחות
כאלו שרצו בעצמם כמים הללו שממהרים למרוצתם מבלי

* הוספה ממה ששמענו כבר מאת אדמו"ר מרן זצ"ל — ברשות אדמו"ר.

שתמשול בם ותמלוך עליהם, רק הכחות בעצמם התפרצו מאתך ורצו למרוצתם, אין לך סגולות המלוכה; אל תותר, אינך ראוי שהי' לך יתרון המעלה על סביבך ואין לך כח המלוכה. לא שהענישו, אלא שהפחו כמים שהי' בו הוא שנמל ממנו יתרון המלוכה ולכן אל תותר).

ישיבת טלז, תעודתה היא להוציא מקרבה מנהיגי הדור, מעטים המה בדורנו הראוים להיות מושלים בעצמם, נעלים על סביבתם, תקיפים בדעתם המקורית שהם גווני המלוכה. ומאין יבואו אלו המושלים ביצרם ובסביבתם אם לא ממקום זתורה והדעת? ב"ה יש לה לישיבת טלז סגולות מיוחדות לחנך אנשים גדולי הדעת הראוים להיות מנהיגי האומה. אמנם לא כל תלמידי הישיבה עתידים להיות מנהיגי הדור, אבל חלק חשוב מהם ראויים לזה, וכל אחד אם רק ירצה, יכול להשתלם ולהתעלות למדרגה זו. אבל זה אפשר רק אם בחיותו בישיבה ישתדל למשול בעצמו ולמלא את החובות המוטלות על בן ישיבה ואם ח"ו יחסר עוד מזה, אות היא כי אין בכחו למשול ברוחו ולמלא את תפקידו על פי הכרתו וחובתו הודאית, והיאך זה יוכל להיות מנהיג את אחרים? אי לזאת משלו על כחותיכם המפריעים אתכם מעבודת ה', ואז תתפתחו ותשתלמו להיות מושלים על עצמכם, נשאים על ההמון מנהיגי הדור.

”מ ל ב י ר ב נ”

שעור ב'

תשובה *

„אמר הקב"ה לישראל בני עד
 עשערי תשובה פתוחים עשו תשובה
 שאני נוטל שוחד בעולם הזה אבל
 משאני יושב בדין לעולם הבא איני
 נוטל שוחד שני „לא ישא פני
 בפר" (ילקוט תהלים).

„אמר ר' סימון אין כל עשב
 ועשב שאין לו מזל ברקיע שמכה
 אוחו ואומר לו גדל" (ב"ר י').
 „ששה דברים קדמו לבריאת
 העולם... ר' אהבה בר' זעירא אמר
 אף התשובה שנאמר בטרם הרים
 יולדו מאותה השעה תשב אנוש
 עד דכא" (ב"ר א').

פסיקתא, דרב כהנא פ' מ"ד: „שובה ישראל עד ה'
 אלוקיך, משל לבן מלכים שהי' חולה אמר הרופא אם יאכל
 מן החפץ הוא מתרפא, הי' הבן מתירא לאוכלו, אמר לו אבא
 תדע שאינו מזיק לך הריני אוכל ממנו, כך אמר הקב"ה
 לישראל מתכישים אתם לעשות תשובה, הריני שב ראשון
 שנאמר „כה אמר ה' הנני שב" ומה מי שאין לו חטא ולא
 פרחון ח"ו אמר הנני שב, בני אדם על אחת כמה וכמה
 צריכים לעשות תשובה ולכוא אצל הקב"ה."

דברי המדרש אין להם באור, איזו תשובה שייכת כלפי
 הקב"ה? הלא ענין התשובה הוא שהחוטא שב מדרכו הרעה
 ומטיב את מעשיו, והיאך שייך זה אצל הקב"ה?
 בילקוט תהלים אמרו חז"ל: שאלו לחכמה חוטא מה
 עונשו? א"ל חטאים תרדוף רעה; שאלו לנבואה חוטא מה
 עונשו? א"ל והנפש החוטאת היא תמות; שאלו לתורה חוטא
 מה עונשו? א"ל יביא אשם ויתכפר לו; שאלו להקב"ה חוטא
 מה תהא עונשו? א"ל יעשה תשובה ויתכפר לו."

* נאמר בבית המדרש הגדול בשבת תשובה פור"ה ונרשם ע"י הרב
 א"מ בלוך זצ"ל.

דברי הילקוט צריכים באור כי כנראה לא שאלו לחכמים ולנביאים כי הם הלא ודאי יודעים מענין התשובה והזהירו תמיד עלי' בדבריהם, אלא ששאלו לחכמה ולנבואה, ויש להבין מה זה ענין השאלה אצל החכמה והנבואה, ומדוע לא תדענה את דרך התשובה?

כתוב ביהוקאל (ל"ג): „ואתה בן אדם אמור אל בית ישראל כן אמרתם לאמר כי פשעינו וחטאתינו עלינו וכם אנחנו נמקים ואיך נחי', אמור אליהם חי אני נאום ה' אלקים אם אחפץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחי' שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל", ופרש"י ז"ל כי סבורים היו שלא תועיל להם תשובה.

והנה קשה להבין מדוע לא האמינו בני ישראל שתועיל להם תשובה? הלא מדבריהם נראה שרצו לשוב ואם כן הלא האמינו בה' ובדברי תורתו, ומדוע לא האמינו כמה שכתוב בה כי החוטא ישוב וימחל לו? ועוד יותר יש לדייק כי כנראה גם הנביא הודה להם כי נכונים דבריהם כמו ששמע מלשון „כן אמרתם" המורה באמת על ענין הסכמה כמו נכון אמרתם ואם כן אין זה מובן כלל, כי מתחילה אומר להם נכון הוא מה שאמרתם „כי פשעינו וחטאתינו עלינו וכם אנחנו נמקים" כלומר כלים אנחנו בפשעינו וחטאתינו „ואיך נחי'" — לא נוכל עוד לשוב — ולכסוף אומר להם „כי בשוב רשע מדרכו וחי'" ודורש מהם שישובו, ומכיון שהתשובה מועילה להם, נמצא כי לא דברו נכוונה ומדוע הסכים ואמר להם מתחלה „כן אמרתם?"

מוצאים אנו בהרבה מקומות בדברי חז"ל ובשאר ספרים הק' שענין התשובה הוא נגד השכל, אלא שהקב"ה ברוך טובו וחסדו עם ברואיו הכין את דרך התשובה קודם לבריאת העולם.

ובאמת כשנתבונן בזה לא נוכל להבין מדוע הוא זה נגד השכל. אם נאמר שהקושי הוא בזה כי מכיון שנתלכלכה

הנשמה בחלאת החטא איך אפשר לנקותה ע"י התשובה ואיך אפשר לנקות ולרחוץ נשמה, אין זו תימה כלל, כי האם מובנה לנו כל הבריאה וברורים לנו כל עניני' שנעמוד ונשתומם היאך אפשר לנקות נשמה? הרי כל סוד הבריאה נפלא וסתום ממנו ולא נבין ענינו, וכל פרט קטן בעניני הבריאה כמסמנו, וכל מציאותה, התהוותה והתפתחותה ממורות ונעלמות ממנו. האם נדע איך זה יצמח עץ גדול עושה פרי מגרעין קטן שמניחים באדמה, ואם אמנם אפשר לדעת על פי חכמת הטבע את דרך ואופן הצמיחה והמעברות השונות בזמן התפתחותו והתרכבותו והתמזגותו עם חמרים שונים בבטן האדמה עד שמשלם להיות עץ עושה פרי, אבל כל אותן הידיעות מורות לנו רק את ה"איך" אבל מה הוא מהות ענין הצמיחה ומה היא מציאותם של הכחות והחמרים השונים, כל אלה הענינים סתומים וסמונים ממנו. רואים אנו רק את המציאות הנפלאה כמו שהיא. ומדוע זה נתפלא כשרואים אנו את ענין התשובה ולא נדע מהותה ואופן פעולתה.

והאם יודעים אנו בכלל בכל המצוות כשיעשה אותן האדם איך חן פועלות את פעולתן על נפש האדם לזכותה ולרוממה? המכירים אנו את הכח המעלה את נפש האדם על ידי הנהגת תפילין וציצית וכיוצא בזה? והנבין מה היא החלאת והזוהמא המתדבקות אל נפש האדם בעברו על מצות ה' אשר לא תעשינה ואשם? ומדוע נתפלא מזה שהנפש מוטהרת על ידי התשובה מחלאת החטא? כשם שהנפש תוכל להתלבד על ידי החטא כמו כן תוכל להודרך על ידי התשובה. ואם אין הקושיא היאך התשובה מועילה אלא מדוע היא מועילה, מדוע זה ברא הקב"ה את בריאתו באופן כזה שאחרי שחטא האדם וכבר קלקל את מעשיו יול' לשוב ויחשב כאלו לא חטא, קושיא זו היא עוד יותר נר השכל, אדרכא השכל מחייב שאם מתחרט האדם על מעשיו הרעים

ורוצה ללכת בדרך ישרה שיקבלוהו בתשובתו וימחלו לו על חטאו, והלא גם בטבע האדם נמצא ענין זה. שאם חטא חברו נגדו ומתחרט אחר כך ומבקש ממנו שימחול לו אם רק איש ישר הוא ימחול לאשר אשם לו, והלכה פסוקה היא ברמ"א או"ח סי' תר"י: „והמוחל לא ית' אכזרי מלמחול" ואם כן הקב"ה שהוא טוב ורחמן בתכלית, מדוע זה לא ימחול לחוטא המתחרט על מעשיו הרעים ומבקש סליחתו? ונראה שבאמת על פי השכל ראוי הוא שהתשובה תועיל אלא חכמינו ז"ל שכתבם לאלק' וידעו את חוקי הבריאה וכל מסתרי' וסתרי', על פי עמק ידיעתם הכירו כי התשובה היא נגד סדר הבריאה וחוקי'.

רואים אנו למשל בחקי המדינה ונמוסי' שאם יחטא אדם נגד חקי המלכות בחטא אשר דתו להמית והי' טרם עמדו לפני השופטים ישתדל למצא טענות וזכויות שיוכל להצטדק בהן ולזכות בדין או לפחות שיקל ענשו. ואם חפש ומצא טענה טובה ויספרה לרעהו שאינו בקי בחקי המדינה, אם אף בעל שכל ישר הוא אבל הדיוט בעניני החקים יאמר לו כי טענה טובה היא ועל פי השכל הישר אפשר להצטדק בה. אבל אם יבא בטענה זו לפני עורך דין מומחה, יאמר לו כי טענה זו לא תועיל לו מאומה ואפשר שימצא בעדו טענה אחרת המועילה על פי חקי המדינה, אבל טענה זו, אשר התדיוט מצאה למענה טובה על פי השכל הישר, ימצא הבקי בחקי המדינה כי אינה אומרת כלום, וזה מפני שיוודע הוא את החק לכל פרטיו ועל פי ידיעתו זאת מכיר הוא כי לא נתן מקום בחקי המדינה להפטר על ידי טענה זו ולא יועיל מה שמצד השכל טענתו טענה מכיון שהמחוקק לא קבע לו מקום בחוקה של המדינה.

וכן הוא גם בענין התשובה: אמנם כן אנחנו שלא נדע את ענין הבריאה וסודותי', מוצאים אנו שכל וסברא נכונה שהתשובה תועיל. אבל חכמינו ז"ל, שידעו את הבריאה לפי

שרשי' — על פי כל העולמות העליונים והכירו את עניני הבריאה והשתלשלותם מתחלתם עד סופם, ראו כי לכל עבירה ועבירה יש מקום בבריאה שתעשה פגם בנפש האדם, אבל אין שורש בחק הבריאה שתועיל התשובה לנקות את הנפש מהחלאה שנדבקה בה על ידי החטא. ולכן לא יועיל מה שעל פי הסברא ראוי הוא שהתשובה תועיל, מכיוון שאין לה מקום בחק הבריאה, כי כמו שבנמוסי המדינה נסדרו עניניהם על פי חקים ידועים שעל פיהם מתנהגת המדינה ולפיהם יחרצו משפטי', כמו כן נסדרו כל עניני הבריאה על פי חקים קבועים וסדרים ידועים, וכל מציאות של כל נברא ופעולתו נקבעה בחק הבריאה, ומת שלא נקבע בחק הבריאה אין מקום למציאותו. ואמרו חז"ל (ב"ר י') „אין לך עשב ועשה שאין לו מזל ברקיע שמכה אותו ואומר לו גדל" — כל ברי' יש לה בעולמות העליונים מלאך הממונה עלי' ומחייב את מציאותה וגדולה. ולכן כיון שלא מצאו לענין התשובה ממונה המחייב על פי מערכת העולם, הכירו כי מציאות התשובה היא נגד המכוע, מה שאין כן שאר עניני המצוות והעבירות והשכר והעונש, הם נסדרו במערכת הבריאה על פי החוקים הקבועים, וחוק הבריאה מחייב את השכר בשביל כל מצוה ועונש בשביל עבירה. וחז"ל שהכירו את שרשי הבריאה וחקי', מצאו בחק הבריאה את ענין המצוות והעבירות, השכר והעונש.

אולם לא כחקי המדינות חקי התורה, ולא כענין השכר והעונש הקבוע בנמוסי בני אדם הוא השכר והעונש שנקבעו על פי התורה הקדושה. השכר המגיע לאדם במלאותו את מצות המלכות והעונש המגיע לו בעברו עלי' הם דברים הבאים לו מבחוץ, אינם תלויים לא בו ולא במעשה שעשה, הוא עשה את המעשה והחק קבוע בספר החקים, השופט דן אותו והשומר מענישו. לא כן במצות התורה! המצוה גופא נשארה רשומה בנפש האדם ומתוכה מגיע לו על פי

מערכת הבריאה שכרו והעבירה נשאת קבועה בנפשו ומביאה לו את עונשו. כלל אמרו חז"ל: „שכר מצוה מצוה, שכר עבירה עבירה” — המצוה גופה היא הנותנת לו שכר והעבירה עצמו מענישתו.

וזהו מה שמצינו בגמ' חגיגה דף ח' ר' יוחנן כי מטי להאי קרא בכי, והי' כי תמצאנה אותו רעות רבות וצרות — עבד שרכו ממציא לו רעות וצרות תקנה יש לו" בארנו זה כבר דרך משל. אם ישלח מלך גדול את עבדו באיזו מלאכות חשובה, רבת האחריות, שדורשת דייקנות גדולה ומסירות יתירה לקיים אותה, ויאמר לו השמר פן תכשל ותמעול בשליחותך כי אז דתך להמית או להאסר מאסר עולם, מה מאד יפחד העבד פן יכשל וישנה מעט בשליחותו, כי אז יגיע לו עונש כל כך מר. אולם יוכל להרגיע את נפשו באמרו מלך חסד הוא אם אכשל ח"ו אפול לרגליו ואתחנן לו ויהוס עלי וירחמני. אבל אם המלך ישלח אותו למקום המלאכות מחלקת חיילים ושר צבא וימסור בידם להוציא מיד את גזר דינו אם לא ימלא את שליחותו בדיוק הראוי, מה מאד ירעד לכו בקרבו כי הלא יודע הוא שאין לו תחבולה להנצל אם יעבור על מצות המלך ויכשל בשליחותו, כי אז לא יוכל לראות את פני המלך ולבקש מחילתו, ודינו כבר נחתך ונמסר בידי משרתי המלך שאין בידם למחול אף אם ירחמו עליו, כי עליהם להוציא לפועל את מצות המלך אם יעוות בשליחותו. אבל מטבע האדם הוא לבקש נחם לנפשו למען הרגיע את רוחו ולכן אף אם ימצא במצב סכנה כזה יתנחם ויאמר אל לבו, אחר שלא נמסרתי אלא בידי אנשים שבעלי לב חמה, אם גם אכשל אתחנן לפניהם אולי יבקשו וימצאו זכות לפטירני, או הם ימליצו עלי אל המלך ויעוררו רחמים עלי. אבל מה גדולה היא הסכנה לעבד שרכו מוסר לו עבודה חשובה ואחראית ואם לא יעשנה בדיוק הראוי יהי' עונשו כרוך בה, שהדבר עצמו שהוא עסוק בו ישרפהו

או ימקלחו, הלא אז שום תקנה אין לו כי לא המלך מעניש אותו ולא משרתיו, אלא בחטאו עצמו שם ימצא את עונשו. ולזה בכה ר' יוחנן: „עבד שרבו ממציא לו רעות וצרות, שאין רבו מענישו בשביל שעבר על מצותו אלא ימצאותו רעות וצרות בעברו על מצות ה', בעבירה עצמו הוא מוצא מאליו את הרעות והצרות, תקנה יש לו? ולכן מה מאד צריך האדם לירא ולפחד פן ח"ו יסור מדרך ה' ויסכן נפשו על ידי החטא והעבירה בעונשים מרים וקשים.

אולם נראה לי כי אפשר לבאר את המאמר גם בדרך אחרת. ר' יוחנן נתעורר מאד מהאי קרא והי' כי תמצאנה אותו וגו' מותח הוא קו בקרת על בני אדם שאינם רואים ואינם מכינים שנענשים על מעשיהם הרעים ואינם מתכוננים כי מפני רעתם הגיעו להם רעות וצרות, חושבים הם תמיד כי בלי סבת מעשיהם באה עליהם הרעה ותחת אשר עליהם לראות כי כגמול ידיהם הושב להם והם בעצמם הביאו עליהם את הרעה, מבקשים הם תמיד ודורשים אחרי סבות אחרות שבשבילן נמצאת עליהם הרעה. אלמלי הכיר האדם שעל עברו על מצות ה' הוא נענש, הלא הי' ירא וחרד ונזהר במעשיו. אך מאחר שלא נראה בעליל לפניהם, שהרעות באות בשביל מעשיהם, ויש מקום למעות ולתלות בסבות ומקרים לא ישימו לב על דרכיהם ומוצאים תמיד את הרעות והצרות כאילו הן מציאות ואינן תלויות במעשיהם ולכן לא ישימו על לבם לשוב בתשובה ועל דא קא בכי ר' יוחנן, על מהלך המאורעות בעולם שהוסדרו כל העונשים בהעלם שכזה נתן מקום למעות. עבד שרבו ממציא לו — כמו מציאות — צרות ורעות, תקנה יש לו.

והנה כן זה אמת שאין בחקי הבריאה מקום לענין התשובה ואין ממונה כלל שיפעל אותו ורק הקב"ה ברחמיו המרובים התקין את ענין התשובה בלי אמצעות כל ממונה שבבריאה.

וזהו מה שאמרו חז"ל (בראשית רבה א') כי התשובה היא מהדברים שנבראו קודם לבריאת העולם שנאמר „בטרם הרים יולדו" כי בבריאת העולם לא נמצא ענין התשובה כלל והיא למעלה מן הבריאה.

המקובל האלקי ר' משה קורדובירו בס' תומר דבורה כתב ז"ל: „ועובר על פשע — זו היא מדה גדולה, שהרי אין המחילה על ידי שליח אלא על ידו ממש של הקב"ה כדכתיב „כי עמך הסליחה וגו'" ומה היא הסליחה, שהוא רוחץ העון כדכתיב „אם רחץ ה' את צואת בנות ציון" וכן כתיב „וזרקתי עליהם מים טהורים וגו'" והיינו עובר על פשע — שולח מימי רחיצה ועובר ורוחץ הפשע. והנה ממש כדמות זה צריך להיות האדם שלא יאמר וכי אני מתקן מה שפלוגי הטא או השחית? לא יאמר כך, שהרי האדם חוטא והקב"ה בעצמו, שלא על ידי שליח, מתקן את עונו ורוחץ את צואת עונו, ומכאן יתבייש האדם לחטא שהרי המלך בעצמו רוחץ לכלוך בגדיו."

ולכאורה לא נכין במה התשובה היא בידו של הקב"ה יותר משאר דברים, הלא הכל הוא ביד ה'! אבל זהו מה שבארנו כי כל עניני הבריאה סדר אותם הקב"ה בסדרים ידועים ובחקים קבועים וסדר על כל דבר את הענינים המחייבים את מציאותו והממונים המשפיעים עליו, אבל התשובה אינה נמצאת בסדר הבריאה ואין שום ממונה על זה במערכת הבריאה התמידית, אלא בשעה שהאדם חוזר בתשובה הקב"ה מתוה עניני כפרה, והן מימי רחיצה עליונים המטהרים את נפש האדם מזוהמתה, ולכן הרי זה נחשב שהקב"ה בעצמו שלא על ידי שליח רוחץ ומנקא את האדם מן החטא.

ולכן לא יקשה לנו מדוע זה לא האמינו בני ישראל שהתשובה תועיל, כי הם ידעו שאין מקום בבריאה לענין התשובה, ואמר להם הקב"ה „כן אמרחם" — נכון הוא מה

שאמרתם — „לאמר כי פשעינו וחטאתינו עלינו” — כלומר שעל פי חק הבריאה נשארו הפשעים והחטאים עלינו ודבוקים בנו — „ובם אנחנו נמקים” — החטא עצמו מעניש ומכלה אותנו — „ואיך נחי” — והיאך תוכל התשובה להועיל כיון שאין לה מקום בבריאה, אבל „אמור אליהם חי אני נאום ה'” — אם בבריאה אמנם אין מקום לתשובה, הלא אנכי חי וכידי לעשות גם מה שלא נסדר בבריאה ואנכי לא אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחי' ולכן שובו שובו מדרכיהם הרעים ולמה תמותו בית ישראל!”

והנה להכרת הבריאה וסודותי' אפשר להגיע על ידי אחד משני האמצעים, האחד — על ידי החכמה, היינו על ידי ההכרה במהות הכחות הנמצאים בעולם התחתון והתבוננות בהם אפשר לדמות ולהמשיל מלמטה למעלה, מתוך ההכרה בכחות התחתונים יכול החכם לבוא לידי הבנת מהותם בעולם שלמעלה הימנו שמשם הם משתלשלים וכשיגיע לדעת ולהכיר את ענינם בעולם העליון משמשת לו הכרה זו להבין את שרשם בעולם היותר עליון, כי ידיעתו בתחתון משמשת לו בתור משל להגיע על ידו להכיר את שורש הענין בעולם העליון וכן הוא יכול להמשיל משל על גבי משל עד כדי להגיע לשרשי הבריאה. והנה ההכרה הזאת תוכל לבא לאדם על ידי החכמה גם מכלעדי עלית הנשמה שאז רואה הנשמה את שרשי הבריאה שם במקורם — אלא מתוך החכמה מתרומם האדם מלמטה למעלה מדרגה אחר מדרגה עד כדי הכרת שורש הבריאה וכמו שמצינו בשלמה המלך ע"ה „וידבר שלשת אלפים משל”, וכי גדלותו של שלמה היתה כזה שהספיק לדבר הרבה משלים? אלא זהו ענינו, שהגיע על ידי חכמתו למדרגה גבוהה כזו עד שהמשיל מלמטה למעלה משל על גבי משל והכיר עולמות עליונים ועליוני עליונים עד שלשת אלפים! והאמצעי השני הוא כח הנבואה שבהתרומם האדם

למעלת הנבואה מגלים לו לאדם את שרשי הבריאה ומשם רואה הוא את השתלשלותם מלמעלה למטה.

והנה על ידי הכרת מציאות הבריאה בשני האמצעים הללו — חכמה ונבואה — אי אפשר למצא את שורש התשובה, כי אין שרשה בבריאה. אף שהחכם והנביא יודעים מדברי התורה הק' ומתוך דבר ה' אשר דבר אל נביאיו שישנו ענין התשובה וכשוב רשע מדרכו וחי', זאת רק ידיעה מפשטת. אבל בתוך הבריאה לא החכמה ולא הנבואה מראין את שורש התשובה. הכרת הבריאה מתוך החכמה מראה להיפך, "חטאים תרדף רעת" וההכרה הבאה מתוך הנבואה מורה, "הנפש החוטאת היא תמות". על כן שאלו להקב"ה בעצמו היכן הוא שורש התשובה ומציאותה השיב ואמר: "יעשה תשובה ויתכפר לו" כי רק אתו הסליחתה.

והנה אם אמנם ודאי שהקב"ה מצא לטוב לתכלית הבריאה שלא ימצא בה ענין התשובה אלא שמבחוץ לגדרי וחוקי הבריאה ירחיץ הקב"ה את העון, אכן לפי בריאתנו אנו הננו רואים בזה פגם וחסרון בבריאה מה שהחוטא לא יוכל לשוב והנפש החוטאת היא תמות, והקב"ה התקין בזה שהוא בעצמו מסיר את החטא ורוחץ בעצמו את הלאות וזוהמת מעשה העבירה.

ובזה אפשר להבין גם את דברי הפסיקתא שהבאנו בראש דברינו, שזוהי התשובה אצל הקב"ה כי אחר שכרא את הבריאה בכללים וחקים קבועים שלפיהם חסר כח התשובה הרי הוא מבטל את החקים הקבועים ויוצא מן הכללים התמידים ושב ומתקן את המקולקל על ידי זה שהוא בעצמו מקבל את השכים ורוחץ את כללך עונם, וזהו מה שאמר הקב"ה, מתכישים אתם לעשות תשובה — כמו שאנו רואים לפעמים אנשים שבימי חורפם לא הלכו בדרך טובה וכשבאים בימים הם מכירים שלא טובה דרכם, וכן יש אשר יבא האדם לסביבה אחרת והכיר כי טעה

בדרכו עד עתה, אבל קשה להם לעזוב את אופן חייהם ולצאת מהעקרונים ששמו להם לקו בחייהם ומתבישים הם לעזוב את זו השיטה שהחזיקו בה, ואומר להם הקב"ה מתבישים אתם לעשות תשובה — הנני שב תחלה. כלל זה נקוט בידך כל החסר יש למלאות וכל המקולקל דרוש תקון וזאת היא תעודת האדם כל ימי חייו. וראו כי אנכי שבראתי את עולמי והחסרתי בו את ענין התשובה הנני שב ומתקן את המקולקל!

והנה זאת הבריאה שנבראה בגדרים אלו ולא נתן בה מקום לתשובה אינה אלא זו שנבראה לשית אלפי שנים, שהם ששת ימי המעשה, אבל ביום השביעי שהוא האלף השביעי, יהיו שמים חדשים וארץ חדשה ותהי' הבריאה שלמה לפי רצונו יתברך וכל מה שראו הנביאים והחכמים הוא רק מה שנמצא בבריאה לפי מתכונתה להני שית אלפי שנים ואת זה אנו מכנים בשם „מעשי השם" דהיינו הבריאה כפי שהיא עכשיו. וזאת הבריאה לפי שאינה עוד בשלמות האמתית, יש בה מקום לצרות וענויים וכל פגעי התבל, אבל הבריאה הנכונה והשלמה שתהי' לעתיד לבא, הי' תהי' לפי הרצון האמתי של הבורא ית' ותהי' בתכלית הטוב, ואז נראה ונכיר כי גם כל מה שעבר עלינו כהני שית אלפי שנים הי' רק לטובתנו ולאשרנו האמתי כמו שאמרו חז"ל „לא כעולם הזה העולם הבא: העולם הזה על הטובות מברך „הטוב והמטיב" ועל הרעות מברך „דיין האמת", אבל לעזה"ב כלן „הטוב והמטיב", והיינו כי אז נכיר כי כל עניני הבריאה ואפי' פגעי' ומכאובי' היו לטובתנו ולאשרנו, וזאת הבריאה העתידה אפשר לכנות בשם „מחשבת השם" כי היא רק עלתה במחשבה להבראות ועדיין לא נכנסה הנהגתה בעולמנו.

ודוד המלך ע"ה בהתרוממו בשירתו האלקית ובהציצו בחיי העתיד פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת, כי השבת

מראה לנו על ההנהגה העליונה התכליתית שתהי' לעתיד לבא ליום שכולו שבת — טוב להודות לה' ולומר לשמך עליון להגיד בבקר — היינו לעתיד לבא כמו שאמרו חז"ל (ילקוט תהלים תתמ"ג) זה העולם הבא שהוא דומה לבקר. שאז נראה כי כל הבריאה היא לאשרנו ולטובתנו — חסדך — כי אז נכיר שהכל הי' בחסד ה' עלינו, וגם עתה שאנו סובלים ואיננו מכירים את ייטוב הצפון בזה בעדנו טוב להגיד אמונתך דהיינו האמונה בה' והבטחון כי לטובתנו הוא — אמונתך בלילות — בעולם הזה שהוא כולו לילות (ילקוט שם) — עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור — היינו על כל מיני שיר וזמר שאפשר על ידם להודות לה' ולומר לשמו נודה ונזמר לו — כי שמחתני ה' בפעלך — גם מה שפעלת כבר שמחתני ה' בראותי כם את גדל החכמה. וזהרמוני הנפלאה שבכל הבריאה — במעשי ידך ארנן: מה גדלו מעשיך ה' — כל מה שכראת כבר שמכנים אנו בשם מעשה מה גדולים הם מעשיך — אבל מה מאד עמקו מחשבותיך! הבריאה הנפלאה הנמצאת עוד במחשבה, מה מאד עמוקה היא. ומסיים כי מתוך אותה הבריאה שבמחשבה נוכל להכיר ולהגיד — כי ישר ה' צורי ולא עולתה בו — כי בה אין שום פגם וחסרון ומתוכה נוכל להכיר את רב הטוב אשר נתן ה' לבריותיו בבריאתו הנפלאה.

ונבין בזה מדרש פליאה ידוע שאין לו מובן (ילקוט שם) אמר ר' לוי „המזמור הזה אדם הראשון אמרו, פגע בו אדם ראשון בקין אמר לו מה נעשה בדינך. אמר לו עשיתי תשובה ונתפשרתי התחיל אדם הראשון מטפח על פניו אמר כך הוא כחה של תשובה ולא הייתי יודע. מיד עמד אדה"ר ואמר מזמור" (שיר ליום השבת), והיינו כי אדם בפגעו בקין ששניהם חטאו ונטרדו אמר לו מה נעשה בדינך? כי אדם הראשון שידע שרשי הבריאה מסוף העולם ועד סופו לא מצא תקנה לחטא ופגם שכבר נעשה אמר לו קין עשיתי

תשובה ונתפשרתי. ראה אדה"ר כי יש מציאות של התשובה שבעולם הזה אין לה שום מקום ובא מתוך ידיעה זו להכיר בהנהגה שבעולם אחר עולם התקון הגמור שעתיד לבא ומתוך התפעלות זו עמד ואמר מזמור שיר ליום השבת, דהיינו ליום שכלו שבת שהוא לעתיד לבא ראה כי לא בכריאה זו שורש התשובה אלא בכריאה שהיא עדיין במחשבה ושר את שירת העתיד.

היוצא מדברינו: שענין התשובה הוא למעלה מכל שרשי הכריאה ובחסדי ה' התקין לנו את דרכי התשובה כשנשוב אליו בלב שלם ונעזוב את מעשינו הרעים. והנה התשובה השלמה המתקבלת לפנינו ית' והמנקה את הנפש מן החטא היא כפי שכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' תשובה הל' ב': „מה היא התשובה שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד שנא' יעזוב רשע דרכו וגו' וכן יתנחם על שעבר שנא' כי אחרי שובי נחמתי ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם" עבודה קשה היא לאדם והתנכרות עצומה דרושה לו בכדי להגיע למדרגת התשובה האמתית שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לכסלה עוד. אולם כל זמן שלא הגיע האדם לידי התשובה האמתית גם כן אפשר לו לפחות לעורר רחמי ה' ולעכב את דינו לשעה שלא יאבד ח"ו בחטאו ומדה זו כנראה אינה למעלה מן הכריאה אלא בתוך סדרי הכריאה נמדרה מדת הרחמים הלזו כמו שאמרו ז"ל (ע"ז ג') „שתים עשרה שעה הוי היום. שלש הראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה שניות יושב ודן את כל העולם כלו, כיון שראה שנתחייב העולם כלי' עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים" הרי שבסדר העולם נתקן כסא הרחמים לעכב את הדין כשאי אפשר לעולם להתקיים בו ולא שהקב"ה ותרן הוא, כי ודאי הדין גבי' דילי', אלא שמעכב הקב"ה את הדין לשעה עד שיתקנו בני אדם את דרכם ולא רק לרכים פועלת

מדת הרחמים לעכב את הדין אלא גם ליחיד אפשר לו לעורר את מדת הרחמים לעכב דינו הקשה לשעה כמו שאמרו הז"ל (ברכות ז'), "וחנתי את אשר אחון — אעפ"י שאינו הגון, ורחמתי את אשר ארחם — אעפ"י שאינו הגון" ופירש רש"י ז"ל יכמרו רחמי עליו לשעה ואעפ"י שאינו כדאי" הרי שאעפ"י שלפי מדת הדין עליו להעניש ח"י בעונשים מרים וקשים, הקב"ה מתעורר ברחמים עליו לשעה שלא יאכזר בחטאו.

אבל במה יעורר האדם את רחמי ה' עליו בעוד שלא שב בתשובה שלמה לפניו? הרי לפחות עליו להראות שרוצה הוא להטיב את מעשיו ולתקן את דרכיו, ועליו להשתדל לכל הפחות להזהר יותר מכפי שהורגל במשאו ומתנו כאמונה, בשמירת הלשון, בקשום כל המעשים עד אשר לאט לאט יוכל להגיע אל מעלת התשובה, ובעיקר עליו להראות את רצונו שיתקדש ויתגדל שם שמים, לקנא את עלבון האמת ולהשתדל שיכירו יושבי תבל את מלכותו יתברך שבוזה יתקרב האדם לפלטין של מלך ויעורר רחמיו כי אם תחסר לו לאדם השאיפה לקדש את שמו ית' ולא יתעורר לגדלו ולרוממו בעולם, הרי רחוק הוא מאלקים והיאך תגיע תפלתו לעורר רחמיו שיחמל עליו נגד מדת הדין? ורק בהפנותו את כל מחשבתו לרומם את שם ה' וכדאנו למלכות שמים לתקן עולם במלכות ש — ד — י קרוב הוא לאלקים ומעורר רחמיו. ולכן בתפלותינו כימי הדין, שאז נחתך דיננו לחיים, לפרנסה ולכל עניינינו לכל ימות השנה איננו מבקשים ענינים אלו מה' אלא כל תפלותינו הן לבקש קדושת שמו ית' כמו, "ובכנ תן פחדך", "ויראוך כל המעשים", "ותמלוך אתה ה' לבדך", "מלוך על כל העולם בכבודך" וכפי שבארנו כבר שכימי הדין והמשפט עלינו להתרומם ולהכיר מלכותו, שעל ידי זה נתקרב אליו ונגדיל כח מלכותו בעולם ועל ידי זה נביא עלינו טוב וחסד. כי בהגלות מלכות ה' עלינו אז

ממילא יבאו לנו צדקה וברכה וכל טוב, כי רק בהסתרת פניו משיגים אותנו כל הצרות והענויים. מבקשים אנו בתפלת שמונה עשרה „ברכנו אבינו כולנו כאחד באור פניך כי באור פניך נתת לנו ה' אלקינו תורת חיים ואהבת חסד" דהיינו חכמה ומדות טובות, „וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום" כי באור פני ה' צפון כל הטוב והאושר. וככה האדם הוא לפתח שערי לבו להרגיש במציאות ה' ובמלכותו, שבוה הוא פותח שערי עולם לפני מלך הכבוד והאדם בהתרוממו לבקש קדושת ה' ומלכותו הוא מסיר את המסך המבדיל בינו לבין קונו ואז קרוב הוא לאלקים ומעורר רחמים עליו. וזה שבארנו כי אף על פי שעדיין לא שב האדם בתשובה שלמה, בכל זאת על ידי זה שמתעורר לבקש קדושת ה' ומשתדל להיטיב דרכו, הוא פועל לעורר רחמים לפי שעה, זהו מה שקראו חז"ל בשם שוחד, דהיינו שעוד לא נקה האדם מעונותיו כליל, אבל על כל פנים בדרשו מלכות שמים הוא מתקרב אליו ית' ומטיב את דינו כמו שאמרו חז"ל (ילקוט תהלים) „מלפניך משפטי יצא, אמר ר' לוי אמר הקב"ה לדוד על הנם עשיתי סנהדרין לך ודון לפניהם א"ל דוד רבש"ע כתבת בתורתך ושוחד לא תקח והם מתיראים לקח שוחד ולדון אותי אבל אתה נוטל שוחד שנא' שוחד מחיק רשע יקח, ומהו השוחד תשובה שהקב"ה נוטל מן הרשעים בעולם הזה מעשים טובים. אמר הקב"ה לישראל בני עד ששערי תשובה פתוחים עשו תשובה שאני נוטל שוחד בעוה"ז, אבל משאני יושב בדין לעוה"ב איני נוטל שוחד שנא' לא ישא פני כפר". ומשמע שאין זו התשובה השלמה שבאמת מתרחצת הנפש מן החטא ומטהרת, אלא גם מן „הרשעים" לוקח הקב"ה שוחד בעוה"ז בהיותם שבים דהיינו ברצותם להטיב את דרכם ובהתחילם ללכת בדרכי התשובה. וזאת התשובה ביחד עם המעשים הטובים שהם עושים לקדושת שמו ית', הם השוחד שמקבל הקב"ה בעוה"ז על פי סדרי העוה"ז

וחקיו, ואם אמנם מבדיל החטא בין האדם לבוראו כמה שנאמר (ישעי' נ"ט) „כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלקיכם" אף על פי כן יש בכח האדם להתפרץ דרך כל המסכים שבינו לבין ה' ית' על ידי הרצון להשיב את דרכיו ועל ידי התרוממו להכרת מציאותו ואחדותו ית' וכפי המדה שהוא מתרומם להכיר את כבוד ה' ב"ה, הוא מתעלה ומתקרב אליו ומעורר את רחמיו.

„שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעוניך" עונך הכשילך לא תוכל מיד להנקות ממנו לגמרי אבל התרומם אל ה' „קחו עמכם דברים" — זהו השוחד שאמרנו „ושבו אל ה'" — ואם מצד הדין ענשכם קשה ולא תוכלו לשוב בתשובה שלמה, בכל זאת הראו את רצונכם לשוב בתשובה שלמה לפניו והתקרבו אליו, אמרו אליו הלא באמת אין מציאות בריאה זולתך וכל הנבראים ועניניהם והשכר והעונש במאמר פיך מתקיימים ולכן היכלת בידך לקבלנו בתשובה — אמרו אליו כל תשא — הלא הכל אתה נושא ואם כן — תשא עון — הלא תוכל גם כן לשאת את עוני לסובלו עד שנשוב בתשובה שלמה ותקבלנו ברחמים. לשון „כל תשא" יש לבאר כמו שאמרו חז"ל על הפסוק גדול עוני מנשא (בראשית ד') „בתמי' אתה טוען עליונים ותחתונים ועוני אי אפשר לך לטעון?" וכן אנחנו נאמר לה' „כל תשא" הלא אף אם על פי טבע הבריאה ננעלו לפנינו דלתי התשובה אבל ממך הלא לא נמנע מלקבלנו בתשובה, כי „כל תשא" הכל אתה טוען ולכן טוען גם עונינו בעצמך כביכול עד שתנקנו ממנו.

ועתה בימי התשובה, בעת ששערי רחמים פתוחים, עלינו להשתדל בכל כוחנו להתעלות ולתקן נפשנו להשיב את דרכינו ולבקש את התגברות מלכותו ית' כי מי יודע כמה נתחייבנו לפניו כמה בני אדם שעמדו פה בשנה העברה ולא ידעו כי נחתך דינם לעבור מן זה העולם באותה

שנה אלמלי התעוררו בתפלתם לה' ותקנו מעט יותר את מעשיהם אולי נכמרו רחמי ה' ושבנו וחיו והאם נדע היום היאך נגזר דיננו למעלה לכן בשעה שדלתי התשובה עוד פתוחים ותשובתנו עוד תוכל להתקבל נ ת א מ ין נ א ל ש ו ב א ל ב ו ר א נ ו .

והשי"ת יעזרנו ויתמכנו לשוב אליו בתשובה שלמה

אמן.